I. Akmens amžiaus ir ankstyvojo metalų laikotarpio objektai
Stone Age and Early Metal Period Sites

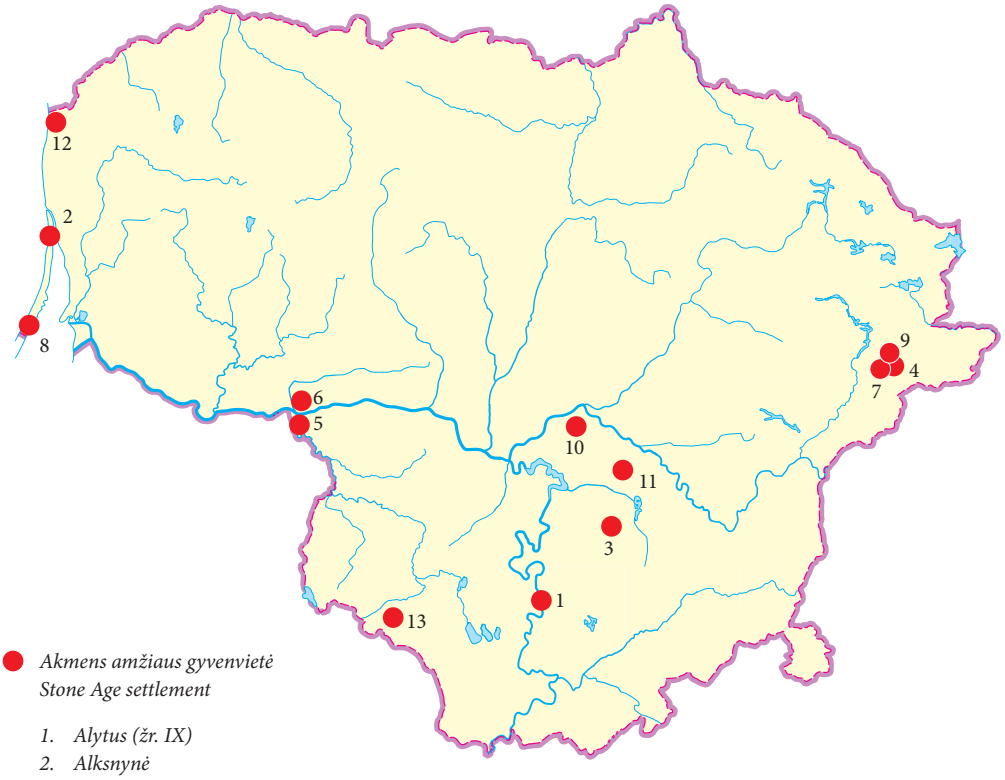

Akmens amžiaus gyvenvietė
Stone Age settlement

1. *Alytus (žr. IX)*
2. *Alksnynė*
3. *Bajorai (žr. IV)*
4. *Bieleniškės*
5. *Burgaičiai (žr. II)*
6. *Jurbarkas (žr. VII)*
7. *Murmos*
8. *Nida*
9. *Reškutėnai*
10. *Skaruliai*
11. *Šakniai*
12. *Šventoji*
13. *Zubriai (žr. II)*

Eglė Marcinkevičiūtė,
Egidijus Šatavičius

Skarulių pilkapių vietos tyrimai

Skarulių pilkapių vieta (UK 21498) yra Jonavos mieste, Skaruliuose, apie 450 m į P nuo plento Kaunas–Ukmergė–Zarasai ir apie 400 m į V nuo kelio Jonava–Mijaugonys, apie 420 m nuo kairiojo Neries upės kranto ir 490 m nuo geležinkelio Kaišiadorys–Radviliškis bėgių. Pilkapiams pilti buvo pasirinktas sausas smėlynas, esantis senojo Šventosios lateralinio senslėnio dugninėje dalyje. Vėliau, nuslūgus ledyno tirpsmo vandenims ir prasigraužus Neriai vidurupyje, šiuo senslėniu tekėjo Neries vandenys, o Šventoji tapo pastarosios intaku. Šiuo metu pilkapių vieta yra kairiajame Neries krante, atokiau nuo upės vagos (per 550 m piečiau), nežymiai terasuotame kraštovaizdyje.

Seniau per Skarulių miestelio ŠV pakraštį lanką darė Lankio upelis (atitekantis iš ŠR, nuo Kamšalų kaimo pelkių; Skarulių kaimo PR dalyje upelis užliedavęs 1,5 km ilgio ir 500 m pločio pievas). Tarybiniais laikais (apie 1962 m.) jis buvo ištiesintas bei kanalizuotas ir šiuo metu teka palei geležinkelio sankasą. Paminėtina, kad į Š nuo Skarulių kaimo, dabartinės „Achemos“ vietoje, seniau buvęs ežeras. Taigi, šiuo metu kraštovaizdis smarkiai pakeistas intensyviai besivystančios pramonės, žemės ūkio, kelių tiesimo darbų metu, teritorija apaugusi žolėmis, paviršius gana nelygus.

2012 m. archeologinių tyrimų metu Skarulių pilkapių teritorijos PR dalyje ištirtas 14 m^2 dydžio plotas (19a perkasa), patenkantis į būsimo aplinkkelio trasą. 2009–2012 m. archeologinių tyrimų metu planuojamo Jonavos PR aplinkelio teritorijoje (32,7–32,9 km ruožas), o kartu ir Skarulių pilkapių vietoje, iš viso buvo ištirtas apie 5755 m^2 dydžio plotas.

Tirtos perkasos paviršius nelygus, pastebimas nežymus visos teritorijos kilimas P kryptimi. Šia kryptimi atitinkamai kito ir viršutinių sluoksnių litologija. Perkasoje stebėta tokia stratigrafija: viršuje buvo apie 20–70 cm storio velėna ir tamsiai pilkas povelėnis, maišytas su statybiniu laužu (PV kampe greičiausiai būta betonuotos aikštelės ar aslos); žemiau slūgsojo 10–30 cm storio pilkos spalvos smėlio sluoksnis – miestelio kultūrinis horizontas, ženkliai plonėjęs P kryptimi (sluoksnis apačioje užsibaigia aiškia banguota linija, todėl galima manyti, kad bent dalinai jis yra perklostytas arba buvo greitai suklostytas ant eolinio paviršiaus); po juo slūgsojo 10–25 cm storio pilkai rusvas smėlis – eolinių supustymų horizontas (neišsiskyrė perkasos P dalyje); žemiau dengėsi 5–15 cm storio melsvai pilkas smėlis – perdegęs iškastinis dirvožemio horizontas, sietinas su pilkapyno horizontu (stipriai suardytas perkasos P dalyje); giliau slūgsojo iki 15–60 cm storio rudas (vietomis pilkai rudas) smėlis, akmens amžiaus horizontas (perkasos P dalyje jis neišsiskyrė). Įžemis – rusvas, balkšvas (vietomis pilkšvas) smėlis pasiektas 44–86 cm gylyje.

Perkasoje atidengti litologiniai sluoksniai siejami su keliais archeologiniais objektais: miesteliu, pilkapynu ir akmens amžiaus gyvenviete. Šioje perkasoje tikriausiai pavyko identifikuoti ir akmens amžiaus kultūrinį horizontą (kitose perkasose jis ryškiau neišsiskyrė, o titnago radiniai slūgsojo įžemio viršutiniame horizonte). Ar ši išvada teisinga, parodys ateities tyrimai.

Kaip ir gretimame plote perkasos P pakraštyje, apie 2,5–3 m pločio juostoje, viršutiniai horizontai sunaikinti iškasant duobę, į kurią vėliau supiltos statybinės (betono blokų ir trin-

kelių fragmentai, linoleumo gabalai, ruberoido ritiniai) ir buitinės šiukšlės. Šioje perkasoje minėtoji duobė baigėsi.

Tyrimų metu perkasos PV kampe atidengtas pilkapio 5 griovio liekanų kraštas (pilkapio sampilas ir pagrindo horizontai sunaikinti), kuris beveik visiškai sunaikintas iškasus šiukšlių duobę. Pilkapio griovio gylis – apie 25–30 cm.

Šioje perkasoje neaptikta jokių Skarulių miestelio gyventojų iškastų ūkinių duobių, gausiai atidengtų kitose perkasose.

Perkasos Š pakraštyje, akmens amžiaus gyvenvietės horizonte (rudame smėlyje) atidengta stambi dėmė (1 pav.). Ji buvo apie 100x94 cm dydžio ir 30–40 cm gylio, užpildyta pilku smėliu su tamsesne P dalimi. Nors joje surasta keletas titnago radinių (nuoskalų ir skelčių), jos siejimas su šio laikotarpio horizontu išlieka neaiškus. Keletas kitų smulkesnių dėmių atidengta centrinėje ir perkasos Š dalyje. Tai pilku, pilkšvu smėliu užpildytos ovalios dėmės,

1 pav. Akmens amžiaus kultūrinio horizonto apačioje atidengtos dėmės. Vaizdas iš Š pusės. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 1. The stains unearthed at the bottom of the Stone Age cultural horizon, as seen from the N

2 pav. Akmens amžiaus kultūriniame horizonte surasti galiniai gremžtukai. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 2. The end scrapers found in the Stone Age cultural horizon

greičiausiai vertintinos kaip degę kadaise augusių medžių kelmai. Visi archeologiniai radiniai šioje perkasoje surasti tik Š ir centrinėje jos dalyje, o P aptikta tik XX a. II pusės šiukšlių.

Archeologinių tyrimų metu iš viso surasti 127 titnago radiniai. Apie 15 % visų titnago radinių yra pabuvoję ugnyje (perdegę arba sutrūkinėję nuo karščio). Titnaginiai radiniai pagaminti iš geros kokybės pilkos spalvos atvežtinio titnago. Gali būti, jog šis titnagas buvo išgaunamas iš kur nors netoliese Neries ar Šventosios slėnyje ledyno atvilkto ir palaidoto kreidos luisto su titnago intarpais, nes tarp radinių gausu riedulio paviršinių nuskėlimų, be to, surasta ir kreidos atplaišų. Dauguma titnago radinių pradėję dengtis plona melsvai balkšva patina.

Didžiąją titnaginio inventoriaus dalį sudarė įvairaus dydžio nuoskalos ir atplaišos (apie 84,3 %, 107 vienetai), o skeltės bei jų dalys tesiekė apie 8,7 % (11 vienetų). Skaldytinių nerasta, aptikta tik vieno dvigalio liekana, kuri vėliau perdirbta į skaldytinį su pakeista skaldymo kryptimi (1 vienetas, 0,8 %). Tyrimų metu surastas 1 įkotinis antgalis, 4 galiniai gremžtukai (2 pav.), 2 rėžtukai ir 1 specialios paskirties dirbinys. Akmeninių (netitnaginių) radinių tirtoje perkasoje šį sezoną nerasta.

Beveik visi titnago radiniai surasti tirto ploto Š ir centrinėje dalyje, o P pakraštyje jų

nerasta. Stratigrafiškai absoliuti dauguma titnago radinių (apie 88,2 %) slūgsojo rudo smėlio horizonte, t. y. apie 20–60 cm storymėje. Likusieji (apie 11,8 %) rasti aukščiau buvusiame pilko smėlio horizonte. Iki šiol lieka neaišku, ar titnago radiniai slūgsojo *in situ*, ar buvo perklostyti kokių nors eolinių procesų. Šį sezoną jokių titnago radinių koncentracijų neaptikta. Sprendžiant iš radinių išsidėstymo ir kiekybės, tai – akmens amžiaus gyvenvietės (ar lizdo) pakraštys.

Apibendrinant šio tyrimų sezono medžiagą būtų galima pasakyti, jog akmens amžiaus gyvenvietės kultūrinis horizontas greičiausiai chronologiškai „švarus". Pagal surastų titnago radinių skaldymo technologiją, jų tipologinę sudėtį ir stratigrafines slūgsojimo aplinkybes jie datuojami finaliniu paleolitu ir priskiriami Svidrų kultūrai. Paminėtina, kad ankstesniais tyrimų sezonais buvo aptikta titnago radinių, priskiriamų vėlyvesniems laikotarpiams – mezolitui ir neolito ar bronzos amžiaus pradžiai.

Tyrimų metu surastos 22 buitinės keramikos šukės. Absoliuti jų dauguma yra smulkios, apie 1–3 cm^2 dydžio, stambesnės aptiktos tik kelios. Visos šukės nuo žiestų indų (vyrauja juodoji keramika). Indų sienelių storis svyruoja tarp 0,6–1,3 cm. Dažniausiai šukės yra pilkai rusvos ir tamsiai pilkos spalvos, tačiau viena yra rausvos spalvos. Tyrinėtame plote surasta tik viena glazūruoto indo šukė (vidinė pusė dengta žalsvai ruda glazūra). Atsižvelgiant į ankstesnių tyrimų duomenis, galima drąsiai teigti, kad tokie indai nebuvo populiarūs šioje gyvenvietėje. Puoštų šukių tyrimų metu nerasta.

Kaip įprasta, tirtame plote procentiškai vyravo indų sienelių fragmentai – 15 vienetų (68,2 % visų šukių kiekio), surasti 2 indų pakraštėlių fragmentai (9,1 %), dugnelių – 4 (18,2 %), o ąsos ir rankenėlės – 1 vienetas (4,5 %). Abu surasti indų pakraštėliai yra su smailėjančia briauna; vienas jų ženkliai profiliuotas (dengtas glazūra), kitas dėl smulkumo nenustatomas. Sprendžiant iš šiais ir ankstesniais metais surastų keraminių indų šukių, miestelio gyventojai buityje naudojo puodynes, dubenis, ąsočius, lėkštes bei puodelius. Žiesta buitinė keramika datuojama XIX–XX a. viduriu ir priskiriama Skarulių miestelio horizontui.

Tyrimų metu neaptikta statybinės keramikos pavyzdžių (plytų, koklių, čerpių fragmentų). Tai leidžia teigti, kad tiriama vieta buvo atokiau nuo centrinės miestelio dalies, kur stovėjo gyvenamieji pastatai. Be to, paminėtina, kad miestelio laikų kultūrinis horizontas stipriai nukentėjo griaunant Skarulius XX a. pabaigoje bei kitų procesų metu.

The excavation of the Skaruliai barrow site

During the 2012 investigation in the SE part of the Skaruliai barrow site, 14 m^2 was excavated. Lithological layers connected several archaeological objects: a town, a barrow cemetery, and a Stone Age settlement, were unearthed in the trench.

The edge of the remains of the ditch of Iron Age barrow 5 (the barrow's mound and base horizon having been destroyed), which was about 25–30 cm deep, was unearthed in the SW corner of the trench and a large, roughly 100 x 94 x 30–40 cm stain consisting of grey sand (Fig. 1) was unearthed in the Stone Age settlement horizon (brown sand) on the N edge of the trench. Several other smaller stains were unearthed in the central and N parts of the trench. All of the finds in this trench were discovered only in its N and central parts.

127 flint finds were discovered during the excavation. About 15% of all of these finds have been burnt or cracked from heat. The flint finds were manufactured from good quality grey flint. The bulk of the flint inventory consisted of various-sized flakes and spalls (about 84.3%, 107 specimens), while blade and blade pieces comprised only about 8.7% (11 specimens). No cores were discovered, only the remains of a bipolar core, which was later rejuvenated through redirection. 1 tanged point, 4 end scrapers (Fig. 2), 2 burins, and 1 special purpose artefact were discovered. The flint finds date to the Final Palaeolithic and were ascribed to the Swiderian culture.

22 sherds of household pottery were found. The absolute majority of them are small. All were from hand thrown pottery (blackware predominating). Vessel wall thickness fluctuated within 0.6–1.3 cm. Only one sherd from a glazed vessel (the interior having a greenish brown glaze) was found. The hand thrown household pottery dates to the 19th – mid-20th century and was ascribed to the Skaruliai town horizon.

Gytis Piličiauskas,
Giedrė Piličiauskienė

Tyrimai Šventojoje

2012 m. buvo vykdomi archeologiniai žvalgomieji ir detalieji tyrimai Šventosios senovės gyvenvietėje (UK 1813), jos aplinkoje, Janmarienburgo senojo miesto (UK 16194) ir Elijos senovės gyvenvietės (UK 16195) vizualinės apsaugos zonose. Tyrimai vyko sklypuose, kuriuose numatomos statybos, taip pat suprojektuotų inžinerinių komunikacijų vietose (1 pav.).

Šventosios archeologinio komplekso tyrimai su pertraukomis vyksta jau beveik pusę amžiaus. 1967–1972 ir 1982–1995 m. tyrimai aprašyti R. Rimantienės monografijose (pvz., Rimantienė R., *Akmens amžiaus žvejai prie Pajūrio lagūnos*, V., 2005). 1997–1998 m. V. Juodagalvio kasinėjimų medžiaga publikuota iš dalies (Juodagalvis V., Simpson D. N., Šventoji revisited – the joint Lithuanian–Norwegian project, *Lietuvos archeologija*, t. 19, V., 2000, p. 139–151; *ATL 1998 ir 1999 metais*, V., 2000, p. 34–37). V. Juodagalvio 2002–2005 m. ir D. Brazaičio 2006–2007 m. tyrimų rezultatai dar nepaskelbti. Tik nedidelė dalis G. Piličiausko ir G. Piličiauskienės 2006–2012 m. kasinėjimų medžiagos buvo publikuota (Piličiauskas G., Mažeika J., Gaidamavičius A., Vaikutienė G., Bitinas A., Skuratovič Ž., Stančikaitė M., New archaeological, paleoenvironmental, and ^{14}C data from Šventoji Neolithic sites, NW Lithuania, *Radiocarbon*, 2012, 54(3–4), 1017–1031).

Sklypai **Šviesos g. 2C ir 2E** yra greta Šventosios 42 radimvietės, surastos 2009 m. ir tyrinėtos 2011 m. (*ATL 2009 metais*, V., 2010, p. 17–21; *ATL 2011 metais*, V., 2012, p. 31–35). Tai žvejybos vieta, kadaise buvusi lagūniniame ežere. Ji datuota III tūkst. pr. Kr. pradžia. Tokių žvejybos vietų šurfais tyrinėti negalima – kuolai ir jų sankaupos gali likti nepastebėti tarp šurfų, nes vientiso kultūrinio sluoksnio ežerinėse nuosėdose nėra. Suprojektuotų dujotiekio įvadų vietose sklype Šviesos g. 2C vietoje ištirtos dvi 11x1 m dydžio ir iki 2 m gylio perkasos. 22,52 arų dydžio sklype Šviesos g. 2E ištirtos šešios 1,2x10 m dydžio ir 1,4–3 m gylio perkasos. Ežerinėse nuosėdose nepavyko pastebėti jokių žvejybinių konstrukcijų, nebuvo rasta ir pavienių archeologinių radinių.

20 arų dydžio sklypas **Žibų g. 13** yra nutolęs apie 300 m į R nuo buvusio Šventosios lagū-